ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)

της 3ης Οκτωβρίου 2019*

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Άρθρο 3, παράγραφος 1 – Εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών – Άρθρο 4, παράγραφος 2 – Άρθρο 5 – Υποχρέωση συντάξεως των συμβατικών ρητρών κατά τρόπο σαφή και κατανοητό – Ρήτρες με τις οποίες επιβάλλεται η καταβολή εξόδων για μη προσδιοριζόμενες υπηρεσίες»

Στην υπόθεση C-621/17,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Kúria (Ανώτατο Δικαστήριο, Ουγγαρία) με απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2017, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 3 Νοεμβρίου 2017, στο πλαίσιο της δίκης

Gyula Kiss

κατά

CIB Bank Zrt.,

Emil Kiss,

Gyuláné Kiss,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Prechal (εισηγήτρια), πρόεδρο τμήματος, F. Biltgen, J. Malenovský, C. G. Fernlund και L. S. Rossi, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: G. Hogan

γραμματέας: R. Şereş, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 14ης Μαρτίου 2019,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– ο G. Kiss, εκπροσωπούμενος από τους I. Ölveczky και K. Czingula, ügyvédek,

– η CIB Bank Zrt., εκπροσωπούμενη από τους J. Burai-Kovács και G. Stanka, ügyvédek,

– η Ουγγρική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον M. Z. Fehér,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ουγγρική.

– η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από την Z. Lavery, επικουρούμενη από την A. Howard, barrister,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους N. Ruiz García και A. Tokár,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 15ης Μαΐου 2019,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, του άρθρου 4, παράγραφος 2, και του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, κατά κύριο λόγο, του Gyula Kiss και της CIB Bank Zrt. (στο εξής: CIB) σχετικά με αίτημα αναγνωρίσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα ορισμένων ρητρών που περιέχονται σε σύμβαση δανείου.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Η δωδέκατη, η δέκατη τρίτη, η δέκατη έκτη, η δέκατη ένατη και η εικοστή αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13 έχουν ως εξής:

«[εκτιμώντας] ότι, παρ' όλα αυτά, ως έχουν σήμερα οι εθνικές νομοθεσίες, μόνον μερική εναρμόνιση είναι δυνατή· ότι, ιδίως, μόνον οι συμβατικές ρήτρες για τις οποίες δεν υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας οδηγίας· ότι έχει σημασία εν προκειμένω να δοθεί στα κράτη [μέλη] η δυνατότητα, τηρουμένης της συνθήκης, να παρέχουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας στον καταναλωτή μέσω εθνικών διατάξεων αυστηρότερων από τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας·

ότι οι νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών που καθορίζουν, άμεσα ή έμμεσα, τους όρους των συμβάσεων με τους καταναλωτές θεωρείται ότι δεν περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες· ότι, κατά συνέπεια, δεν χρειάζεται να υπάγονται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας οι ρήτρες που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθώς και αρχές ή διατάξεις διεθνών συμβάσεων, στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη ή η Κοινότητα· ότι, γι' αυτό τον λόγο, η έκφραση "νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου" που αναφέρονται στο άρθρο 1 παράγραφος 2 καλύπτει τους κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται κατά νόμο μεταξύ των συμβαλλομένων, εάν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως·

[…]

ότι η[,] βάσει των καθορισθέντων γενικών κριτηρίων, […] εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών, ιδίως στις επαγγελματικές δραστηριότητες δημοσίου δικαίου που παρέχουν υπηρεσίες στο κοινό λαμβάνοντας υπόψη την ταυτότητα συμφερόντων με τους χρήστες, πρέπει να συμπληρώνεται από κάποιο μέσο γενικής αξιολόγησης των διαφόρων εμπλεκομένων συμφερόντων· ότι αυτό αποτελεί την απαίτηση καλής πίστης· ότι, κατά την εκτίμηση της καλής πίστης, πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη διαπραγματευτική δύναμη εκατέρου των συμβαλλομένων, στο αν ο καταναλωτής

παρακινήθηκε κατά οποιοδήποτε τρόπο να αποδεχθεί τη ρήτρα και αν η παροχή των αγαθών ή των υπηρεσιών έγινε κατόπιν ειδικής παραγγελίας του καταναλωτή· ότι αυτή η απαίτηση μπορεί να ικανοποιηθεί από τον επαγγελματία όταν συναλλάσσεται με έντιμο και δίκαιο τρόπο με τον αντισυμβαλλόμενο του οποίου οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα νόμιμα συμφέροντα·

[…]

ότι, για τις ανάγκες της παρούσας οδηγίας, η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα δεν πρέπει να αφορά τις ρήτρες που περιγράφουν το βασικό αντικείμενο της σύμβασης ούτε τη σχέση ποιότητας τιμής του προμηθευομένου αγαθού ή της παροχής· ότι το βασικό αντικείμενο της σύμβασης και η σχέση ποιότητας/τιμής μπορούν, ωστόσο, να λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα άλλων ρητρών· […]

ότι οι συμβάσεις πρέπει να συντάσσονται με σαφή και κατανοητό τρόπο· ότι ο καταναλωτής πρέπει να έχει πράγματι την ευκαιρία να λάβει γνώση όλων των ρητρών και ότι σε περίπτωση αμφιβολίας πρέπει να υπερισχύσει η πιο ευνοϊκή ερμηνεία για τον καταναλωτή».

4 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής ορίζει τα εξής:

«Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.»

5 Κατά το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας:

«1. Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.

2. Η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.»

6 Το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13 προβλέπει τα εξής:

«Στην περίπτωση συμβάσεων των οποίων όλες ή μερικές ρήτρες που προτείνονται στον καταναλωτή έχουν συνταχθεί εγγράφως, οι ρήτρες αυτές πρέπει να συντάσσονται πάντοτε με σαφή και κατανοητό τρόπο. Σε περίπτωση αμφιβολίας για την έννοια μιας ρήτρας, επικρατεί η ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή ερμηνεία. […]»

Το ουγγρικό δίκαιο

Ο αστικός κώδικας

7 Το άρθρο 209/Β του Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. Törvény (νόμου IV του 1959 για τη θέσπιση του αστικού κώδικα) ορίζει τα εξής:

«1. Γενικός όρος συναλλαγών ή ρήτρα σύμβασης που συνάπτεται με καταναλωτή έχει καταχρηστικό χαρακτήρα αν, αντιθέτως προς τις επιταγές της καλής πίστεως, καθορίζει μονομερώς και αδικαιολόγητα, σε βάρος του ενός συμβαλλομένου, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των συμβαλλομένων που απορρέουν από τη σύμβαση.

2. Τεκμαίρεται ότι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις έχουν καθορισθεί μονομερώς και αδικαιολόγητα σε βάρος του ενός συμβαλλομένου αν:

a) αφίστανται σημαντικά ουσιώδους διάταξης που έχει εφαρμογή επί της σύμβασης, ή

b) δεν είναι συμβατά με το αντικείμενο ή τον σκοπό της σύμβασης.

3. Προκειμένου να εκτιμηθεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας της ρήτρας, λαμβάνονται υπόψη όλες οι υφιστάμενες κατά τη σύναψη της σύμβασης περιστάσεις που οδήγησαν στη σύναψή της, καθώς και η φύση των παρεχόμενων υπηρεσιών και η σχέση της επίμαχης ρήτρας με τους άλλους όρους της σύμβασης ή με άλλες συμβάσεις.

4. Με ειδική διάταξη δύναται να ορισθεί ποιες ρήτρες των συμβάσεων με καταναλωτές έχουν καταχρηστικό χαρακτήρα ή πρέπει να θεωρούνται καταχρηστικές μέχρι αποδείξεως του εναντίου.

5. Οι κανόνες που αφορούν τις καταχρηστικές συμβατικές ρήτρες δεν εφαρμόζονται στους συμβατικούς όρους που προσδιορίζουν την υπηρεσία και την αντιπαροχή της, εφόσον η διατύπωση των όρων αυτών είναι σαφής και κατανοητή για αμφότερους τους συμβαλλομένους.

6. Συμβατική ρήτρα δεν μπορεί να θεωρηθεί καταχρηστική αν επιβάλλεται από νομοθετική ή κανονιστική διάταξη ή δυνάμει τέτοιας διάταξης.»

8 Το άρθρο 523 του εν λόγω κώδικα έχει ως εξής:

«1. Στο πλαίσιο σύμβασης δανείου, το πιστωτικό ίδρυμα ή κάθε άλλος δανειστής οφείλει να θέσει στη διάθεση του δανειολήπτη το συμφωνηθέν ποσό· ο δανειολήπτης οφείλει να αποπληρώσει το εν λόγω ποσό κατά τα συμφωνηθέντα.

2. Ελλείψει αντίθετης πρόβλεψης, αν ο δανειστής είναι πιστωτικό ίδρυμα, ο οφειλέτης οφείλει να καταβάλλει τόκους (τραπεζικό δάνειο).»

Ο νόμος Hpt

9 Το άρθρο 210, παράγραφος 2, του hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (νόμου CXII του 1996 σχετικά με τα πιστωτικά ιδρύματα και τις χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, στο εξής: νόμος Hpt) ορίζει τα εξής:

«Η σύμβαση χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών ή επικουρικών χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών πρέπει να καθορίζει με σαφήνεια τους τόκους, τις δαπάνες και τα λοιπά έξοδα ή όρους, περιλαμβανομένων των εννόμων συνεπειών εκ της εκπρόθεσμης εκπληρώσεως, καθώς και τους τρόπους εκτελέσεως των παρεπόμενων υποχρεώσεων που διασφαλίζουν τη σύμβαση και τις εξ αυτής συνέπειες.»

10 Το άρθρο 212 του νόμου Hpt ορίζει τα εξής:

«1. Στη συναπτόμενη με καταναλωτές ή ιδιώτες σύμβαση δανείου πρέπει να αναγράφεται το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο, εκπεφρασμένο σε ποσοστό και καθοριζόμενο σύμφωνα με ειδική διάταξη νόμου.

2. Το συνολικό κόστος της πιστώσεως αντιστοιχεί στην επιβάρυνση την οποία οφείλει να επωμιστεί ο καταναλωτής ως αντάλλαγμα για τη χορήγηση του δανείου και περιλαμβάνει τους τόκους, τις προμήθειες εκταμιεύσεως και τα λοιπά έξοδα σε σχέση με τη χρήση του δανείου.

3. Το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο αντιστοιχεί στο εσωτερικό επιτόκιο κατ' εφαρμογήν του οποίου το συνολικό κόστος της πιστώσεως και το κεφάλαιο που πρέπει να αποπληρώσει ο πελάτης ισούνται προς το ποσό του δανείου μείον το ποσό των εξόδων που ο πελάτης κατέβαλε στο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα κατά τον χρόνο της εκταμιεύσεως.»

11 Το σημείο I.10.2.a του παραρτήματος 2 του νόμου Hpt ορίζει ως εξής τη «χορήγηση χρηματικού δανείου»:

«θέση στη διάθεση του οφειλέτη, δυνάμει συμβάσεως δανείου ή πιστώσεως συναφθείσας μεταξύ του δανειστή και του οφειλέτη, χρηματικού ποσού το οποίο ο οφειλέτης οφείλει να αποπληρώσει –πλέον ή άνευ τόκων– κατά τον οριζόμενο στη σύμβαση χρόνο.»

12 Το σημείο I.10.3 του ως άνω παραρτήματος προβλέπει τα εξής:

«Οι δραστηριότητες της παροχής χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών οι οποίες συνίστανται στη χορήγηση πιστώσεων και χρηματικών δανείων περιλαμβάνουν τα μέτρα που συνδέονται με την αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας, την κατάρτιση των συμβάσεων πιστώσεως ή δανείου και την καταχώριση των εκταμιευθέντων δανείων, καθώς επίσης την παρακολούθηση, τον έλεγχο και την ανάκτησή τους.»

13 Κατά το σημείο III.7 του εν λόγω παραρτήματος ο «τόκος» ορίζεται ως εξής:

«χρηματικό ποσό ή άλλου είδους προϊόν το οποίο πρέπει να καταβάλει ο οφειλέτης στον δανειστή (ή στον καταθέτη) για τη χρήση και τον κίνδυνο εκ της γενόμενης καταθέσεως ή εκ του χορηγηθέντος δανείου, εκπεφρασμένο σε ποσοστό επί του ποσού της καταθέσεως ή του δανείου το οποίο πρέπει να καταβάλλεται (ή να υπολογίζεται) pro rata temporis.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

14 Στις 16 Σεπτεμβρίου 2005 ο αναιρεσείων της κύριας δίκης συνήψε με την εταιρία στα δικαιώματα της οποίας υπεισήλθε η CIB σύμβαση δανείου ύψους 16 451 ευρώ με ετήσιο επιτόκιο 5,4 % και έξοδα διαχειρίσεως ανερχόμενα σε ποσοστό 2,4 % ετησίως διάρκειας 20 ετών. Ο ενδιαφερόμενος ήταν επίσης υποχρεωμένος να καταβάλει, δυνάμει των ρητρών της συμβάσεως, το ποσό των 40 000 ουγγρικών φιορινιών (HUF) (περίπου 125 ευρώ) ως προμήθεια εκταμιεύσεως. Το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο (ΣΕΠΕ) ορίσθηκε στο 8,47 %.

15 Ο αναιρεσείων της κύριας δίκης άσκησε αγωγή ενώπιον του Győri Törvényszék (δικαστηρίου της Győr, Ουγγαρία) με αίτημα να αναγνωριστεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας των ρητρών σχετικά με τα έξοδα διαχειρίσεως και την προμήθεια εκταμιεύσεως, για τον λόγο ότι η σύμβαση δεν εξέθετε λεπτομερώς τις συγκεκριμένες υπηρεσίες για τις οποίες συμφωνήθηκε ότι τα εν λόγω έξοδα και η εν λόγω προμήθεια θα αποτελούν την αντιπαροχή.

16 Αμυνόμενη η CIB υποστήριξε ότι δεν είχε καμία υποχρέωση να αναλύσει λεπτομερώς τις υπηρεσίες, αντιπαροχή των οποίων αποτελούσαν τα έξοδα διαχειρίσεως και η προμήθεια εκταμιεύσεως. Η CIB διευκρίνισε, εντούτοις, ότι η προμήθεια εκταμιεύσεως αφορούσε τις ενέργειες που είχαν πραγματοποιηθεί πριν από τη σύναψη της συμβάσεως, ενώ τα έξοδα διαχειρίσεως αποτελούσαν την αντιπαροχή για τις μετά τη σύναψη της εν λόγω συμβάσεως τηρούμενες διατυπώσεις.

17 Το Győri Törvényszék (δικαστήριο της Győr) κήρυξε καταχρηστική τη ρήτρα σχετικά με την προμήθεια εκταμιεύσεως, αλλά απέρριψε το σχετικό με τα έξοδα διαχειρίσεως αίτημα.

18 Κατόπιν εφέσεων που άσκησαν ο αναιρεσείων της κύριας δίκης και η CIB, το Győri Ítélőtábla (περιφερειακό εφετείο του Győr, Ουγγαρία) επικύρωσε την πρωτόδικη απόφαση. Όσον αφορά τη ρήτρα περί των εξόδων διαχειρίσεως, το δικαστήριο αυτό επισήμανε ότι η ρήτρα αυτή ήταν διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, δεδομένου ότι το ποσό που επιβάρυνε τον δανειολήπτη για τον λόγο αυτόν ήταν σαφώς καθορισμένο και ότι η φύση της αντιπαροχής ήταν παγκοίνως γνωστή. Προσέθεσε ότι τα έξοδα αυτά περιελάμβαναν εργασίες όπως η επεξεργασία, η διαχείριση, η καταχώριση και η ανάκτηση του δανείου. Αντιθέτως, όσον αφορά την προμήθεια εκταμιεύσεως, το εν λόγω δικαστήριο υπογράμμισε ότι ήταν δυσχερής ο προσδιορισμός των συγκεκριμένων υπηρεσιών, αντιπαροχή των οποίων αποτελούσε η προμήθεια αυτή, δεδομένου ότι το κόστος όλων των παγκοίνως γνωστών υπηρεσιών είχε ήδη περιληφθεί στα έξοδα διαχειρίσεως.

19 Ο αναιρεσείων της κύριας δίκης και η CIB άσκησαν αναίρεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

20 Ο αναιρεσείων της κύριας δίκης ισχυρίζεται ότι η σύμβαση δεν αναφέρει σαφώς τις υπηρεσίες που παρέχονται ως αντάλλαγμα της υποχρεώσεώς του να καταβάλει τα έξοδα διαχειρίσεως. Υποστηρίζει ότι η CIB δεν απέδειξε, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, ότι η διεκπεραίωση και η διαχείριση του δανείου θα συνεπάγονταν έξοδα που δεν καλύπτονταν ήδη από τους τόκους.

21 Από την πλευρά της, η CIB αρνείται ότι η ρήτρα σχετικά με την προμήθεια εκταμιεύσεως έχει καταχρηστικό χαρακτήρα, παρατηρώντας, μεταξύ άλλων, ότι δεν υπήρχε κανόνας δικαίου σε ισχύ κατά τον χρόνο συνάψεως της επίμαχης στην κύρια δίκη συμβάσεως που να της επιβάλει την υποχρέωση να προσδιορίσει λεπτομερώς τις υπηρεσίες που παρέχονται ως αντιπαροχή για την εν λόγω προμήθεια.

22 Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, το ουγγρικό δίκαιο δεν περιείχε ορισμό της έννοιας των «εξόδων διαχειρίσεως» και ότι, γενικώς, ούτε οι συμβάσεις δανείου ανέφεραν τις υπηρεσίες των οποίων αντιπαροχή αποτελούν τα έξοδα διαχειρίσεως. Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα χρησιμοποιούν δύο διαφορετικά μοντέλα πιστώσεως όσον αφορά τα έξοδα αυτά, το πρώτο εκ των οποίων ορίζει έξοδα διαχειρίσεως πέραν των τόκων, ενώ το δεύτερο δεν προβλέπει έξοδα διαχειρίσεως, αλλά καθορίζει υψηλότερο επιτόκιο προκειμένου να καλυφθούν τα έξοδα αυτά. Εξάλλου, ενώ η πλειονότητα των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων χρεώνει προμήθεια εκταμιεύσεως εξοφλούμενη με εφάπαξ καταβολή, το δικαστήριο αυτό υπογραμμίζει ότι η ουγγρική νομοθεσία που ίσχυε κατά την ημερομηνία συνάψεως της επίμαχης στην κύρια δίκη συμβάσεως δεν καθόριζε την αντιπαροχή της προμήθειας αυτής, η οποία μνημονεύεται μόνο στο άρθρο 212 του νόμου Hpt ως συστατικό στοιχείο του συνολικού κόστους του δανείου.

23 Το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το αν οι επίμαχες στην κύρια δίκη ρήτρες είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό και διερωτάται με ποιον τρόπο πρέπει να εκτιμήσει τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα των ρητρών αυτών. Επιπλέον, μολονότι δεν υπάρχει ενιαία εθνική νομολογία επί του θέματος, εντούτοις στην πλειονότητα των περιπτώσεων έχει κριθεί ότι αρκεί να είναι σαφές το συνολικό κόστος του οικείου δανείου, χωρίς να χρειάζεται να διευκρινίζεται η φύση όλων των υπηρεσιών που παρέχονται ως αντιπαροχή.

24 Εντούτοις, από τη νομολογία αυτή δεν προκύπτει σαφώς ποιες είναι οι υπηρεσίες που παρέχονται ως αντιπαροχή για τα έξοδα διαχειρίσεως ούτε αν οι υπηρεσίες αυτές μπορούν να διακριθούν από την κύρια παροχή, ήτοι από τη θέση χρηματικού ποσού στη διάθεση του δανειολήπτη και την αποπληρωμή του ποσού αυτού εντόκως. Εν πάση περιπτώσει, στο μέτρο που περιλαμβάνει τόσο τον τόκο όσο και τα έξοδα, το ΣΕΠΕ καθιστά δυνατό τον καθορισμό του συνολικού κόστους του δανείου και τη σύγκριση μεταξύ των διαφόρων προσφορών δανείου στην αγορά.

25 Κατά τη μη κρατούσα στη νομολογία άποψη, αντιθέτως, οι υπηρεσίες που παρέχονται ως αντιπαροχή για τα έξοδα διαχειρίσεως πρέπει να προσδιορίζονται λεπτομερώς. Συγκεκριμένα, είναι χρήσιμο για τον καταναλωτή να μπορεί να συγκρίνει όχι μόνον τα ποσά του ΣΕΠΕ, αλλά και τη φύση των υπηρεσιών αυτών. Συναφώς, ο διαχωρισμός της αντιπαροχής που αντιστοιχεί στην κύρια παροχή σε δύο στοιχεία –σε τόκους και έξοδα διαχειρίσεως– δεν δικαιολογείται, δεδομένου άλλωστε ότι η βάση υπολογισμού των εξόδων διαχειρίσεως διαφέρει από τη χρησιμοποιούμενη για τον υπολογισμό των τόκων. Τέλος, κατά την εν λόγω νομολογία, θα έπρεπε να είναι γνωστές οι υπηρεσίες που παρέχονται ως αντιπαροχή για την προμήθεια εκταμιεύσεως, ώστε να διασφαλίζεται ότι οι υπηρεσίες αυτές δεν χρεώνονται δις.

26 Εξάλλου, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η νομολογία των διαφόρων κρατών μελών διαφέρει επίσης όσον αφορά τη φύση των εξόδων διαχειρίσεως. Συγκεκριμένα, το Bundesgerichtshof (Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, Γερμανία) εκτιμά ότι ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας ρήτρας περί των εξόδων διαχειρίσεως μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εκτιμήσεως, δεδομένου ότι η αντιπαροχή της κύριας παροχής συνίσταται στους τόκους, και όχι στα έξοδα αυτά. Μια τέτοια ρήτρα θα ήταν καταχρηστική, εφόσον το πιστωτικό ίδρυμα, μέσω αυτών των εξόδων διαχειρίσεως, επιβαρύνει αποκλειστικά τον καταναλωτή, μεταξύ άλλων, με τα έξοδα λειτουργίας στα οποία υποβάλλεται το εν λόγω ίδρυμα αποκλειστικώς προς ίδιο συμφέρον. Αντιθέτως, το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο, Αυστρία) φρονεί ότι μια συμβατική ρήτρα που ορίζει έξοδα διαχειρίσεως αφορά την κύρια παροχή, πράγμα που εμποδίζει την εξέταση του καταχρηστικού χαρακτήρα της.

27 Όσον αφορά την υπόθεση της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο φρονεί ότι ο προσδιορισμός των υπηρεσιών που παρέχονται ως αντιπαροχή για τα έξοδα διαχειρίσεως και την προμήθεια εκταμιεύσεως μπορεί να είναι κρίσιμος προκειμένου να διαπιστωθεί εάν οι ρήτρες της συμβάσεως που συνήψε ο αναιρεσείων της κύριας δίκης είναι επαρκώς σαφείς και κατανοητές κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, και του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13. Περαιτέρω, στην περίπτωση κατά την οποία διαπιστωθεί ότι κάποια από τις ρήτρες αυτές δεν είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, τίθεται το ζήτημα κατά πόσον η διαπίστωση αυτή πρέπει να οδηγήσει ipso facto στο συμπέρασμα ότι η εν λόγω ρήτρα είναι καταχρηστική ή εάν, προκειμένου να συναχθεί το συμπέρασμα αυτό, είναι επίσης αναγκαίο, υπό το πρίσμα ιδίως του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, να εξετασθεί εάν, παρά την απαίτηση καλής πίστεως, η εν λόγω ρήτρα δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση.

28 Τέλος, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το αν πρέπει να εξεταστούν μόνον οι σχετικές με τις εν λόγω ρήτρες παροχές και οι αντιπαροχές τους ή αν πρέπει να ληφθούν υπόψη όλες οι ρήτρες της συμβάσεως και να γίνει απολογισμός του συνόλου των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων.

29 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Kúria (Ανώτατο Δικαστήριο, Ουγγαρία) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Πρέπει να γίνει δεκτό ότι η προβλεπόμενη από τ[ο] άρθρ[ο] 4, παράγραφος 2, και [το άρθρο] 5 της οδηγίας [93/13] απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατυπώσεως πληρούται οσάκις, σε σύμβαση δανείου συναφθείσα με καταναλωτές, συμβατική ρήτρα μη αποτελέσασα αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως ορίζει με ακρίβεια το ποσό των εξόδων, προμηθειών και λοιπών δαπανών (στο εξής, από κοινού: έξοδα) που βαρύνουν τον καταναλωτή, καθώς και τη μέθοδο

υπολογισμού τους και τον χρόνο καταβολής τους, καίτοι δεν προσδιορίζει τις συγκεκριμένες υπηρεσίες σε αντάλλαγμα των οποίων καταβάλλονται τα έξοδα αυτά, ή πρέπει, αντιθέτως, η απαίτηση αυτή να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι οι συγκεκριμένες αυτές υπηρεσίες πρέπει να προσδιορίζονται επίσης στη σύμβαση; Στην τελευταία αυτή περίπτωση, αρκεί το περιεχόμενο της παρεχόμενης υπηρεσίας να μπορεί να συναχθεί από την ονομασία του εξόδου;

2) Πρέπει το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας [93/13] να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η χρησιμοποιηθείσα στη διαφορά της κύριας δίκης συμβατική ρήτρα περί των εξόδων δημιουργεί, παρά την απαίτηση περί καλής πίστεως, σημαντική ανισορροπία, εις βάρος του καταναλωτή, μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση, καθόσον δεν είναι εφικτό βάσει της συμβάσεως να προσδιορισθούν με βεβαιότητα οι συγκεκριμένες υπηρεσίες που παρέχονται σε αντάλλαγμα των εξόδων αυτών;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος

30 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν κατ' ορθήν ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 2, και του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13 η απαίτηση να είναι οι συμβατικές ρήτρες διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό έχει την έννοια ότι οι συμβατικές ρήτρες που δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως και περιέχονται σε σύμβαση δανείου συναφθείσα με καταναλωτές, όπως οι επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης, οι οποίες καθορίζουν επακριβώς το ύψος των εξόδων διαχειρίσεως και της προμήθειας εκταμιεύσεως που βαρύνουν τον καταναλωτή, τη μέθοδο υπολογισμού τους και τον χρόνο καταβολής τους, πρέπει επίσης να προσδιορίζουν αναλυτικώς όλες τις υπηρεσίες που παρέχονται ως αντιπαροχή των συγκεκριμένων ποσών.

31 Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της συμβάσεως ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή των αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.

32 Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι οι ρήτρες της συμβάσεως οι οποίες εμπίπτουν στην έννοια του «κυρίου αντικειμένου της σύμβασης» της εν λόγω διατάξεως είναι εκείνες με τις οποίες καθορίζονται οι ουσιώδεις παροχές της οικείας συμβάσεως και οι οποίες, ως τέτοιες, χαρακτηρίζουν τη σύμβαση. Αντιθέτως, οι ρήτρες που έχουν παρεπόμενο χαρακτήρα σε σχέση με εκείνες που καθορίζουν την ίδια την ουσία της συμβατικής σχέσεως δεν είναι δυνατόν να εμπίπτουν στην εν λόγω έννοια (απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andriciuc κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψεις 35 και 36 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

33 Στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τη φύση, την όλη οικονομία και τα όσα ορίζουν οι διατάξεις της οικείας συμβάσεως δανείου, καθώς και το νομικό και πραγματικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η σύμβαση αυτή, αν η οικεία ρήτρα συνιστά ουσιώδες στοιχείο της παροχής του οφειλέτη, η οποία συνίσταται στην απόδοση του χρηματικού ποσού που έχει θέσει στη διάθεσή του ο δανειστής (απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, σκέψη 54 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

34 Εξάλλου, όπως προκύπτει από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, η δεύτερη κατηγορία ρητρών, οι οποίες δεν υπόκεινται σε έλεγχο όσον αφορά τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα τους, έχει περιορισμένο εύρος, καθόσον αφορά αποκλειστικώς το ανάλογο ή μη μεταξύ του τιμήματος ή της αμοιβής που προβλέπονται και των υπηρεσιών ή των αγαθών που θα παρασχεθούν ως

αντάλλαγμα, η δε εξαίρεση αυτή εξηγείται από το γεγονός ότι δεν υπάρχει κάποιος δείκτης ή νομικό κριτήριο δυνάμενο να πλαισιώσει ή να κατευθύνει τον έλεγχο περί ανάλογου χαρακτήρα (πρβλ. απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, σκέψη 55 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

35 Επομένως, οι ρήτρες που αφορούν την αντιπαροχή την οποία οφείλει ο καταναλωτής στον δανειστή ή επηρεάζουν το πραγματικό τίμημα που πρέπει να καταβάλει ο καταναλωτής στον δανειστή δεν εμπίπτουν, κατ' αρχήν, στη δεύτερη αυτή κατηγορία ρητρών, εκτός του ζητήματος αν το ποσό της αντιπαροχής ή του τιμήματος όπως ορίσθηκε με τη σύμβαση είναι ανάλογο της υπηρεσίας που παρέχει ο δανειστής ως αντάλλαγμα (απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, σκέψη 56). Εντούτοις, εν προκειμένω, από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει, πράγμα το οποίο εναπόκειται εντούτοις στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, ότι ο φερόμενος ως καταχρηστικός χαρακτήρας των επίμαχων στην κύρια δίκη ρητρών δεν αφορά τη σχέση μεταξύ του ποσού των εξόδων διαχειρίσεως και της προμήθειας εκταμιεύσεως, αφενός, και των υπηρεσιών που παρέχονται ως αντιπαροχή, αφετέρου.

36 Εν πάση περιπτώσει, είτε οι επίμαχες στην κύρια δίκη ρήτρες εμπίπτουν στο άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 είτε όχι, η ίδια απαίτηση περί διαφάνειας με την προβλεπόμενη στη διάταξη αυτή επαναλαμβάνεται στο άρθρο 5 της οδηγίας αυτής, το οποίο προβλέπει ότι οι συμβατικές ρήτρες που συντάσσονται εγγράφως πρέπει να διατυπώνονται «πάντοτε» με σαφή και κατανοητό τρόπο. Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, η απαίτηση περί διαφάνειας που περιλαμβάνεται στην πρώτη από τις διατάξεις αυτές έχει το ίδιο περιεχόμενο με αυτήν που περιλαμβάνεται στη δεύτερη εξ αυτών (πρβλ. απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψεις 67 έως 69).

37 Τέλος, η εν λόγω απαίτηση περί διαφάνειας έχει την έννοια ότι επιβάλλει όχι μόνον να μπορεί ο καταναλωτής να κατανοήσει τη συγκεκριμένη ρήτρα από γραμματικής απόψεως, αλλά και να είναι σε θέση επίσης ο καταναλωτής αυτός να εκτιμήσει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις ως προς αυτόν απορρέουσες οικονομικές συνέπειες (πρβλ. απόφαση της 9ης Ιουλίου 2015, Bucura, C-348/14, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:447, σκέψη 55 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

38 Εν προκειμένω, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση δανείου προέβλεπε την ύπαρξη εξόδων διαχειρίσεως ανερχόμενων σε ετήσιο ποσοστό ύψους 2,4 % για διάρκεια 240 μηνών, τα οποία υπολογίζονται, κατά την πρώτη ετήσια περίοδο, επί του συνολικού ποσού του δανείου και, κατά τη διάρκεια των επόμενων περιόδων, επί του υπολειπόμενου ποσού που οφείλεται κατά την πρώτη ημέρα της υπό εξέταση ετήσιας περιόδου. Επιπλέον, σύμφωνα με τη σύμβαση, ο αναιρεσείων όφειλε να καταβάλει το ποσό των 40 000 HUF ως προμήθεια εκταμιεύσεως.

39 Επομένως, προκύπτει ότι οι συγκεκριμένες ρήτρες παρείχαν στον αναιρεσείοντα της κύριας δίκης τη δυνατότητα να εκτιμήσει τις εξ αυτών απορρέουσες οικονομικές συνέπειες ως προς αυτόν.

40 Υπενθυμίζεται, συναφώς, ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει κατ' ουσίαν, όσον αφορά ρήτρα σε σύμβαση δανείου προβλέπουσα «προμήθεια κινδύνου», ότι η σύμβαση αυτή δεν μπορούσε να θεωρηθεί ως εκθέτουσα με διαφανή τρόπο τους λόγους που δικαιολογούν την αμοιβή που αντιστοιχεί στην προμήθεια αυτή, καθόσον αμφισβητείτο ότι ο δανειστής υποχρεούται σε πραγματική αντιπαροχή για την εν λόγω προμήθεια (πρβλ. απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, σκέψη 77).

41 Εν προκειμένω, όσον αφορά τη ρήτρα για την προμήθεια εκταμιεύσεως, είναι βέβαιο ότι ο αναιρεσείων της κύριας δίκης αρνείται την ύπαρξη κάποιου πραγματικού ανταλλάγματος για την εν λόγω προμήθεια. Υπό τις περιστάσεις αυτές, στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εξακριβώσει αν ο ενδιαφερόμενος ενημερώθηκε για τους λόγους που δικαιολογούν την πληρωμή της προμήθειας αυτής.

42 Όσον αφορά τη ρήτρα περί των εξόδων διαχειρίσεως, μολονότι ο αναιρεσείων της κύριας δίκης δεν φαίνεται να θεωρεί ότι δεν υπάρχει καμία αντιπαροχή για τα έξοδα αυτά, ισχυρίζεται, εντούτοις, ότι η ακριβής φύση των διαφόρων αντίστοιχων υπηρεσιών δεν εκτίθεται με διαφάνεια.

43 Ασφαλώς, από τη νομολογία που παρατίθεται στη σκέψη 37 της παρούσας αποφάσεως δεν προκύπτει ότι ο δανειστής υποχρεούται να προσδιορίζει αναλυτικώς στην οικεία σύμβαση τη φύση όλων των υπηρεσιών που παρέχονται ως αντιπαροχή για τα έξοδα που προβλέπονται σε μία ή περισσότερες συμβατικές ρήτρες. Εντούτοις, λαμβανομένης υπόψη της προστασίας που η οδηγία 93/13 σκοπεί να παράσχει στον καταναλωτή λόγω της ασθενέστερης θέσεώς του έναντι του επαγγελματία όσον αφορά τόσο τη διαπραγματευτική ισχύ όσο και το επίπεδο της πληροφορήσεως, πρέπει η φύση των πράγματι παρεχομένων υπηρεσιών να μπορεί ευλόγως να γίνει αντιληπτή ή να συναχθεί από τη σύμβαση θεωρούμενη στο σύνολό της. Επιπλέον, ο καταναλωτής πρέπει να είναι σε θέση να εξακριβώσει ότι δεν υπάρχει αλληλεπικάλυψη μεταξύ των διαφόρων εξόδων ή μεταξύ των υπηρεσιών που καλύπτονται από τα έξοδα αυτά.

44 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο πρέπει να εξετάσει εάν αυτό συμβαίνει λαμβανομένων υπόψη όλων των κρίσιμων πραγματικών στοιχείων, στα οποία συγκαταλέγονται όχι μόνον οι ρήτρες της συγκεκριμένης συμβάσεως, αλλά και η διαφήμιση και η πληροφόρηση που παρέχει ο δανειστής στο πλαίσιο της διαπραγματεύσεως της συμβάσεως (πρβλ. απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, σκέψη 75).

45 Επομένως, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 2, και του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13 η απαίτηση να είναι διατυπωμένες οι συμβατικές ρήτρες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό δεν έχει την έννοια ότι συμβατικές ρήτρες που δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως και περιέχονται σε σύμβαση δανείου συναφθείσα με καταναλωτές, όπως οι επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης, οι οποίες καθορίζουν επακριβώς το ποσό των εξόδων διαχειρίσεως και της προμήθειας εκταμιεύσεως που βαρύνουν τον καταναλωτή, τη μέθοδο υπολογισμού τους και τον χρόνο καταβολής τους, πρέπει επίσης να προσδιορίζουν αναλυτικώς όλες τις υπηρεσίες που παρέχονται ως αντιπαροχή των συγκριμένων ποσών.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

46 Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι συμβατική ρήτρα, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, αφορώσα έξοδα διαχειρίσεως του δανείου, η οποία δεν παρέχει τη δυνατότητα σαφούς προσδιορισμού των συγκεκριμένων υπηρεσιών που παρέχονται ως αντιπαροχή, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή, παρά την απαίτηση καλής πίστεως, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση.

47 Διευκρινίζεται ευθύς εξ αρχής ότι, κατά πάγια νομολογία, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου ως προς το ζήτημα αυτό αφορά τόσο την ερμηνεία της έννοιας «καταχρηστική ρήτρα», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, όσο και τα κριτήρια που το εθνικό δικαστήριο μπορεί ή πρέπει να εφαρμόζει κατά την εξέταση συμβατικής ρήτρας υπό το πρίσμα των διατάξεων της εν λόγω οδηγίας, εξυπακουομένου ότι στο εν λόγω δικαστήριο απόκειται να αποφανθεί, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια αυτά, επί του συγκεκριμένου χαρακτηρισμού ορισμένης συμβατικής ρήτρας βάσει των ιδιαίτερων περιστάσεων της κρινομένης υποθέσεως. Εξ αυτού συνάγεται ότι το Δικαστήριο πρέπει να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο απλώς και μόνον ενδεικτικά στοιχεία τα οποία το τελευταίο οφείλει να λάβει υπόψη κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα της οικείας ρήτρας (απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψη 66 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

48 Δεδομένης της ασθενέστερης θέσεως του καταναλωτή έναντι του επαγγελματία όσον αφορά τόσο τη διαπραγματευτική ισχύ όσο και το επίπεδο πληροφορήσεως, η οδηγία 93/13 υποχρεώνει τα κράτη μέλη να προβλέπουν μηχανισμό που να διασφαλίζει ότι κάθε συμβατική ρήτρα που δεν έχει

αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως μπορεί να ελεγχθεί προκειμένου να εκτιμηθεί ο ενδεχομένως καταχρηστικός χαρακτήρας της. Στο πλαίσιο αυτό, στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να διαπιστώσει, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια που ορίζουν το άρθρο 3, παράγραφος 1, καθώς και το άρθρο 5 της οδηγίας αυτής, εάν, με γνώμονα τις ιδιαίτερες περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, μια τέτοια ρήτρα πληροί τις απαιτήσεις της καλής πίστεως, της ισορροπίας και της διαφάνειας που επιβάλλει η εν λόγω οδηγία (πρβλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2019, Abanca Corporación Bancaria και Bankia, C-70/17 και C-179/17, EU:C:2019:250, σκέψη 50 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

49 Επομένως, η διαφάνεια συμβατικής ρήτρας, την οποία απαιτεί το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, αποτελεί ένα από τα στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα της ρήτρας αυτής η οποία πρέπει να διενεργείται από το εθνικό δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής. Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής, εναπόκειται στο εν λόγω δικαστήριο να αξιολογήσει, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων της υποθέσεως, πρώτον, την ενδεχόμενη μη συμμόρφωση προς την απαίτηση καλής πίστεως και, δεύτερον, την ύπαρξη ενδεχόμενης σημαντικής ανισορροπίας εις βάρος του καταναλωτή, κατά την έννοια της τελευταίας αυτής διατάξεως (πρβλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andriciuc κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 56).

50 Όσον αφορά το ζήτημα εάν υπάρχει συμμόρφωση προς την απαίτηση καλής πίστεως κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, διαπιστώνεται ότι, λαμβανομένης υπόψη της δέκατης έκτης αιτιολογικής σκέψεώς της, ο εθνικός δικαστής πρέπει, προς τον σκοπό αυτό, να εξακριβώσει αν ο επαγγελματίας, συναλλασσόμενος με έντιμο και δίκαιο τρόπο με τον καταναλωτή, μπορούσε ευλόγως να αναμένει ότι ο καταναλωτής θα δεχθεί την οικεία ρήτρα κατόπιν ατομικής διαπραγματεύσεως (απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψη 69).

51 Ο δε έλεγχος περί της υπάρξεως ενδεχόμενης σημαντικής ανισορροπίας δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο σε μια ποσοτικού χαρακτήρα οικονομική εκτίμηση, βασιζόμενη σε σύγκριση μεταξύ του συνολικού ποσού της συναλλαγής η οποία αποτέλεσε αντικείμενο της συμβάσεως, αφενός, και των δαπανών που βάσει της ως άνω ρήτρας βαρύνουν τον καταναλωτή, αφετέρου. Πράγματι, σημαντική ανισορροπία μπορεί να προκύψει από μόνη την αρκούντως σοβαρή επιδείνωση της νομικής καταστάσεως στην οποία περιάγουν οι εφαρμοστέες εθνικές διατάξεις τον καταναλωτή, ως συμβαλλόμενο στην επίμαχη σύμβαση, είτε αυτή λαμβάνει τη μορφή περιορισμού του περιεχομένου των δικαιωμάτων που αντλεί σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές από τη σύμβαση, είτε τη μορφή εμποδίου στην άσκησή τους, είτε ακόμη τη μορφή επιβαρύνσεώς του με πρόσθετη υποχρέωση, την οποία δεν προβλέπουν οι εθνικοί κανόνες (απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2014, Constructora Principado, C-226/12, EU:C:2014:10, σκέψεις 22 και 23).

52 Εξάλλου, από το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 συνάγεται ότι ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας εκτιμάται αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της συνάψεως της συμβάσεως περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της συμβάσεως ή άλλης συμβάσεως από την οποία αυτή εξαρτάται.

53 Με γνώμονα τα κριτήρια αυτά οφείλει το αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα των επίμαχων στο πλαίσιο της κύριας δίκης ρητρών.

54 Συναφώς, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 43 της παρούσας αποφάσεως, το γεγονός ότι οι υπηρεσίες που παρέχονται ως αντιπαροχή για τα έξοδα διαχειρίσεως και την προμήθεια εκταμιεύσεως δεν προσδιορίζονται λεπτομερώς δεν σημαίνει ότι οι σχετικές ρήτρες δεν πληρούν την απαίτηση περί διαφάνειας του άρθρου 4, παράγραφος 2, και του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13, εφόσον η φύση των πράγματι παρεχομένων υπηρεσιών μπορεί ευλόγως να γίνει αντιληπτή ή να συναχθεί από τη σύμβαση θεωρούμενη στο σύνολό της.

55 Όσον αφορά το ζήτημα αν οι επίμαχες στην κύρια δίκη ρήτρες δημιουργούν, παρά την απαίτηση καλής πίστεως, σημαντική ανισορροπία εις βάρος του καταναλωτή, πρέπει να γίνει δεκτό, όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, ότι η είσπραξη εξόδων διαχειρίσεως και προμήθειας εκταμιεύσεως προβλέπεται στο εσωτερικό δίκαιο. Με εξαίρεση την περίπτωση που οι υπηρεσίες που παρέχονται ως αντιπαροχή δεν εμπίπτουν ευλόγως στις πραγματοποιούμενες στο πλαίσιο της διαχειρίσεως ή της εκταμιεύσεως του δανείου παροχές ή τα ποσά που βαρύνουν τον καταναλωτή για τα εν λόγω έξοδα και την εν λόγω προμήθεια είναι δυσανάλογα σε σχέση με το ποσό του δανείου, δεν φαίνεται, υπό την επιφύλαξη της εξακριβώσεως από το αιτούν δικαστήριο, οι ρήτρες αυτές να επηρεάζουν δυσμενώς τη νομική θέση του καταναλωτή, όπως αυτή προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο. Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να λάβει υπόψη, επιπλέον, τις συνέπειες των λοιπών συμβατικών ρητρών προκειμένου να κρίνει αν οι εν λόγω ρήτρες δημιουργούν σημαντική ανισορροπία εις βάρος του δανειολήπτη.

56 Ως εκ τούτου, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι συμβατική ρήτρα, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, αφορώσα τα έξοδα διαχειρίσεως συμβάσεως δανείου η οποία δεν παρέχει τη δυνατότητα σαφούς προσδιορισμού των συγκεκριμένων υπηρεσιών που παρέχονται ως αντιπαροχή δεν δημιουργεί, κατ' αρχήν, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση εις βάρος του καταναλωτή, παρά την απαίτηση καλής πίστεως.

Επί των δικαστικών εξόδων

57 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) **Κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 2, και του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, η απαίτηση να είναι διατυπωμένες οι συμβατικές ρήτρες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό δεν έχει την έννοια ότι συμβατικές ρήτρες που δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως και περιέχονται σε σύμβαση δανείου συναφθείσα με καταναλωτές, όπως οι επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης, οι οποίες καθορίζουν επακριβώς το ποσό των εξόδων διαχειρίσεως και της προμήθειας εκταμιεύσεως που βαρύνουν τον καταναλωτή, τη μέθοδο υπολογισμού τους και τον χρόνο καταβολής τους, πρέπει επίσης να προσδιορίζουν αναλυτικώς όλες τις υπηρεσίες που παρέχονται ως αντιπαροχή των συγκριμένων ποσών.**

2) **Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι συμβατική ρήτρα, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, αφορώσα τα έξοδα διαχειρίσεως συμβάσεως δανείου η οποία δεν παρέχει τη δυνατότητα σαφούς προσδιορισμού των συγκεκριμένων υπηρεσιών που παρέχονται ως αντιπαροχή δεν δημιουργεί, κατ' αρχήν, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση εις βάρος του καταναλωτή, παρά την απαίτηση καλής πίστεως.**

(υπογραφές)